

**การพัฒนาสมรรถภาพด้านการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา
โดยใช้การนิเทศแบบคลินิก ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน***

**THE DEVELOPMENT OF CAPABILITY IN LEARNING PROCESS
USING ASK AND ANSWER GUIDED TEACHING METHOD WITH CLINICAL SUPERVISION
OF BUDDHIST MONKS TEACHING MORALITY IN SCHOOLS**

พระมหาสายัณห์ จันทร์วิบูลย์**

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ก่อนและหลังได้รับการนิเทศแบบคลินิก 2) เพื่อศึกษาความสามารถจากการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน หลังได้รับการนิเทศแบบคลินิก 3) เพื่อเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการนิเทศแบบคลินิกของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ก่อนและหลังได้รับการนิเทศแบบคลินิก 4) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา 5) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่มีต่อกระบวนการนิเทศแบบคลินิก 6) เพื่อเปรียบเทียบผลการเรียนรู้เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของนักเรียน ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา โดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่ได้รับการนิเทศแบบคลินิก และ 7) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา โดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่ได้รับการนิเทศแบบคลินิก

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาสิงห์บุรี จำนวน 5 รูป นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 5 ห้องเรียน ที่ได้รับการสอนโดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการ จำนวน 101 คน ได้มาด้วยวิธีการอาสาสมัคร (Volunteer Sampling) ทดลองในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2556 แบบแผนการวิจัย คือ แบบกลุ่มเดียว สอบก่อนและหลัง (The One Group Pretest – Posttest Design) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 1) แบบทดสอบความรู้ความเข้าใจของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา 2) แบบประเมินความสามารถในการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา 3) แบบสังเกตการจัดการเรียนรู้ 4) แบบทดสอบความรู้ความเข้าใจของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเกี่ยวกับกระบวนการนิเทศแบบคลินิก 5)

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา ภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร เรื่อง การพัฒนาสมรรถภาพด้านการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา โดยใช้การนิเทศแบบคลินิก ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยมี ดร.อนันต์ ปันอินทร์ เป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรพิน ศิริสัมพันธ์ และ ดร.ศิริวรรณ วณิชพัฒน์วรชัย เป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

** นักศึกษาหลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร สถานที่ทำงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โครงการขยายห้องเรียนวัดพิบูลทอง จังหวัดสิงห์บุรี เบอร์โทรที่ติดต่อได้ 08-9074-6001

แบบสอบถามความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฐจาวิสัย 6) แบบสอบถามความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ที่มีต่อกระบวนการนิเทศแบบคลินิก 7) แบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้ของนักเรียน เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา 8) แบบสอบถามความคิดเห็นของนักเรียน ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฐจาวิสัย และ 9) แผนการนิเทศแบบคลินิก จำนวน 4 แผน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ (%) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การทดสอบค่าที แบบไม่เป็นอิสระต่อกัน (t - test Dependent) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลคะแนนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฐจาวิสัย ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน หลังได้รับการนิเทศสูงกว่าก่อนได้รับการนิเทศ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
2. ความสามารถจากการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฐจาวิสัย ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 3.51$, S.D. = 0.60)
3. ผลคะแนนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการนิเทศแบบคลินิก ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน หลังได้รับการนิเทศสูงกว่าก่อนได้รับการนิเทศ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
4. ความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฐจาวิสัย โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X} = 4.09$, S.D. = 0.74)
5. ความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่มีต่อกระบวนการนิเทศแบบคลินิก โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X} = 3.95$, S.D. = 0.74)
6. ผลการเรียนรู้เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หลังเรียนโดยใช้การจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฐจาวิสัยสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
7. ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฐจาวิสัย โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X} = 2.57$, S.D. = 0.49)

Abstract

The purposes of this experimental research were to 1) compare the knowledge and understanding about learning process using ask and answer guided teaching method of Buddhist monks teaching morality in schools before and after the clinical supervision 2) study the capability in learning process using ask and answer guided teaching method of the monks after the clinical supervision 3) compare the knowledge and understanding about the clinical supervision process of the monks before and after the clinical supervision 4) investigate the opinions of the monks toward the learning process using ask and answer guided teaching method 5) investigate the opinions of the monks toward the clinical supervision process 6) compare the learning achievement about the Buddhist Doctrines of students before and after the learning process using ask and answer guided teaching method of the monks with clinical

supervision and 7) investigate the opinions of students toward the learning process using ask and answer guided teaching method of the monks with clinical supervision.

The sample used in the research was five Buddhist monks teaching morality in schools under the jurisdiction of Singburi Primary Educational Service Area Office. The data were collected with five classes of 101 Prathomsuksa VI students taught by the monks who joined the project and were selected by volunteer sampling. The experiments were carried out in second semester of 2013 academic year and the research followed the one group pretest-posttest design. The research instruments comprised 1) a test of knowledge and understanding of the monks about learning process using ask and answer guided teaching method 2) an evaluation form for the capability in learning process using ask and answer guided teaching method 3) an observation form for the learning process 4) a test of knowledge and understanding of the monks about the clinical supervision process 5) a questionnaire for opinions of the monks toward the learning process using ask and answer guided teaching method 6) a questionnaire for opinions of the monks toward the clinical supervision process 7) a test of learning achievement of students about Buddhist Doctrines 8) a questionnaire for opinions of students toward the learning process using ask and answer guided teaching method and 9) four clinical supervision plans. The data were statistically analyzed by using percentage (%), mean ($\bar{X}$), standard deviation (S.D.), t-test dependent, and content analysis.

The results of research revealed that :

1. The scores of knowledge and understanding of the Buddhist monks teaching morality in schools about the learning process using ask and answer guided teaching method after the clinical supervision were higher than the scores before the clinical supervision with the statistical significance at the level of .05.

2. The capability in learning process using ask and answer guided teaching method of the monks was generally at the good level. ($\bar{X} = 3.51$, S.D. = 0.60)

3. The scores of knowledge and understanding of the monks about the clinical supervision process after the clinical supervision were higher than the scores before the clinical supervision with the statistical significance at the level of .05.

4. The opinions of the monks toward the learning process using ask and answer guided teaching method were generally at the high level. ($\bar{X} = 4.09$, S.D. = 0.74)

5. The opinions of the monks toward the clinical supervision process were generally at the high level. ($\bar{X} = 3.95$, S.D. = 0.74)

6. The learning achievement about Buddhist Doctrines of Prathomsuksa VI students after the learning process using ask and answer guided teaching method was higher than the achievement before the learning process with the statistical significance at the level of .05.

7. The opinions of students toward the learning process using ask and answer guided teaching method were generally at the high level. ($\bar{X}$ = 2.57, S.D. = 0.49)

บทนำ

การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศ หากประเทศใดจัดระบบการศึกษาที่ดีให้แก่ประชาชน ประเทศนั้นก็จะมีความเจริญก้าวหน้าในด้านต่างๆ ทั้งนี้เพราะประชาชนในประเทศจะถ่ายทอดความรู้ความสามารถที่ได้รับออกมาในรูปของการปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่ตนเองรับผิดชอบ อันจะส่งผลโดยรวมต่อประเทศชาติต่อไป กล่าวได้ว่าการศึกษาเป็นงานสำคัญที่มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาประเทศ การที่ประเทศจะมีความเจริญขึ้นหรือเสื่อมถอยลงขึ้นอยู่กับเยาวชนที่ได้รับการศึกษาเป็นหลัก รุ่ง แก้วแดง (2541 : คำนำ) กล่าวว่า อนาคตของประเทศไทยขึ้นอยู่กับเด็กและเยาวชนในวันนี้ แต่ความเจริญก้าวหน้าในด้านต่างๆ ของประเทศ ปัจจุบันประชาชนต้องปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินชีวิตมีการแข่งขันกันมากขึ้น จากสังคมเอื้ออาทรที่เป็นสังคมที่มีการแข่งขัน ขาดคุณธรรม จริยธรรมในสังคม การศึกษาจำเป็นต้องสร้างปัญญาควบคู่กับคุณธรรมเพื่อประดับประดาให้มีการพัฒนา และให้พลเมืองเป็นผู้ที่สมบูรณ์ ทั้งด้านร่างกาย และจิตใจ สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 18 วรรค (2) และวรรค (3) ให้สถาบันพระพุทธศาสนาหรือสถาบันสังคมอื่นสามารถจัดการศึกษาได้ วัดจึงเป็นศูนย์กลางการศึกษาของสังคมไทย เป็นแหล่งคำสอนแก่ผู้เข้าไปบวชเรียนในวัด เช่นเดียวกับ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2537 : 1-3) กล่าวว่า การศึกษาของไทยในสมัยก่อนเริ่มต้นที่วัด แต่เมื่อวันเวลาผ่านไปรูปแบบการศึกษาก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป มีสถานศึกษาที่เรียกว่าโรงเรียนเข้ามาแทนที่ ทำให้บทบาทของพระสงฆ์ในการเป็นครูลดน้อยลง

ปัจจุบันกระทรวงศึกษาธิการได้ตระหนักถึงความสำคัญของพระสงฆ์ จึงมอบหมายให้กรมการศาสนาดำเนินการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และให้สถานศึกษาในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการเข้าร่วมโครงการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปลูกฝังศีลธรรม และจริยธรรมให้เด็กและเยาวชนของชาติได้เรียนรู้หลักธรรมของพระพุทธศาสนา สามารถนำหลักธรรมไปพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ (กรมการศาสนา, 2548 : 1) โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนนับว่าเป็นโครงการที่ใหม่ และยังไม่มีความพร้อมในการดำเนินการ พระที่เข้าไปสอนมิได้มีความรู้ด้านวิชาชีพครูโดยตรง ปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาที่พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้รับมอบหมายนั้น สาเหตุของปัญหามาจากพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีเวลาค่อนข้างจำกัดในการเตรียมการสอน การหาความรู้เพิ่มเติมใหม่ๆ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนขาดความรู้ในเนื้อหาวิชา ไม่มีความรู้ในวิธีการสอนที่เหมาะสม เน้นการสอนที่เนื้อหาเป็นสำคัญ มิได้เน้นที่กระบวนการจัดการเรียนการสอน ประกอบกับนักเรียนไม่เห็นความสำคัญในการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา นักเรียนขาดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมการเรียนการสอนไม่ชี้ให้นักเรียนกล้าแสดงความคิดเห็น นักเรียนไม่กล้าสอบถามทั้งกับผู้สอน และนักเรียนในชั้นเรียนด้วยตนเอง จึงส่งผลให้การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนายังไม่บรรลุผลเท่าที่ควร

เพื่อให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนส่งผลสัมฤทธิ์ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ กล้าแสดงออกทางความคิดเห็น คือ คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น การจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนาจึงเป็นกระบวนการแสวงหาความรู้ให้เกิดความงอกงามทางปัญญาที่ผู้สอนให้นักเรียนพัฒนาตนเอง โดยการคิดอย่างมีเหตุผล เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนมากขึ้น ส่วนกิจกรรมของผู้สอนจะลดลง ผู้สอนจะเปิดโอกาส และชี้แนะให้ผู้เรียนได้ร่วมกันคิด ร่วมกันแสดงความคิดเห็น และสรุปเนื้อหาวิชาด้วยการตอบคำถามตามแนวทางที่ผู้สอนชี้แนวทางให้ โดยพระราชวรมนี (ป.อ.ปยุตโต) (2530 : 16) กล่าวว่า การสอนแบบปจฉาวิสัชนานั้นพระพุทธรูปเจ้าทรงใช้เป็นประจำ ซึ่งมีหลักสำคัญ คือ การสอนจะดำเนินไปในรูปแบบที่ให้ผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกันในการแสวงหาความจริง ให้มีการแสวงหาความคิดเห็น หลักการนี้เป็นข้อสำคัญในวิธีการแก้ปัญหาซึ่งต้องการอิสรภาพทางความคิด สอดคล้องกับ สุมน อมรวิวัฒน์ (2544 : 130-131) กล่าวถึงการนำวิธีสอนในสมัยพุทธกาลมาใช้สอนจริยศึกษาในระดับประถมศึกษาว่า วิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา เป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยมากที่สุดสมัยที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเผยแผ่พุทธธรรมแก่บรรดาสาวกทั้งหลาย ทรงใช้วิธีการสื่อสารทางวาจาเป็นส่วนใหญ่ เมื่อนำมาจัดเป็นกระบวนการเรียนการสอน ซึ่งครูเป็นผู้จัดสถานการณ์ให้ โดยจะกำหนดว่าฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายถาม (ปจฉา) และอีกฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายตอบ (วิสัชนา) การเรียนการสอนแบบนี้ช่วยให้ผู้เรียนเกิดปัญญาโดยอาศัยจากปัจจัยภายนอก คือสนทนาซักถามจากกัลยาณมิตร เช่นเดียวกับ กรมวิชาการ (2545 : 173) และกรมการศาสนา (2548 : 240) ที่ให้ความหมายไว้ว่า วิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา เป็นวิธีสอนที่ใช้การถาม - ตอบ ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน โดยผู้สอนเป็นผู้ถาม ผู้เรียนเป็นผู้ตอบ หรือนักเรียนเป็นผู้ถาม นักเรียนเป็นผู้ตอบ เพราะในการถาม - ตอบนี้ ผู้สอนจะไม่ตอบคำถามเอง แต่จะกระตุ้นเจ้าหรือส่งเสริมให้นักเรียนช่วยกันตอบ เป็นวิธีทำให้นักเรียนเกิดปัญญารึ้นในตนเอง คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น นอกจากนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2551 : 40) กล่าวถึงหลักทั่วไปในการสอนประหนึ่งว่า การสอนดำเนินไปในรูปที่ให้ผู้รู้สึกว่าผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกันในการแสวงหาความจริง ให้มีการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบเสรี หลักการนี้เป็นข้อสำคัญในวิธีการแห่งปัญญา

ดังนั้น เพื่อเป็นการพัฒนาสมรรถภาพการจัดการเรียนรู้ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยการเลือกใช้เทคนิควิธีการจัดการเรียนรู้ ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ตลอดจนการใช้สื่อประกอบการสอนต่างๆ เพื่อจูงใจให้ผู้เรียนสนใจ ประเด็นเหล่านี้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนต้องปฏิบัติอย่างเป็นระบบ และสอดคล้องตอบทบทวนหน้าที่ของความเป็นครู แต่บางครั้งพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนไม่สามารถรู้ได้ว่ากระบวนการจัดการเรียนรู้ เทคนิควิธีการสอนต่างๆ เหมาะสมกับผู้เรียนและส่งผลให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริงหรือไม่ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้ทราบผลจากการจัดการเรียนรู้แก่ผู้เรียน เทคนิคและกระบวนการนิเทศการสอนจึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง และเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้แก่พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนโดยตรง เนื่องจากการนิเทศการสอนนั้นเป็นกระบวนการนิเทศภายในโรงเรียนที่ส่งเสริม สนับสนุนความสามารถของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนให้จัดการเรียนรู้ได้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ส่งผลการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างแท้จริง และจุดมุ่งหมายสำคัญของการนิเทศการสอน คือ การให้ความช่วยเหลือแก่พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในด้านต่างๆ ตลอดจนให้ความสนับสนุนเพื่อที่จะให้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสามารถปรับปรุงพัฒนาการจัดการเรียนรู้ของตนเองให้มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลยิ่งขึ้น

สำหรับวิธีการนิเทศที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในปัจจุบันเป็นการนิเทศการสอนภายในโรงเรียนโดยผู้สอนร่วมกันนิเทศกันเองหรือร่วมมือกันระหว่างผู้สอนกับผู้นิเทศจากภายนอกซึ่งมีหลายวิธีที่น่าสนใจ โดยที่แนวคิดพื้นฐานในบางวิธี ยังคงมีให้เห็นในรูปแบบการนิเทศการสอนที่รู้จักกันแพร่หลายในปัจจุบัน ดังที่ วัชร่า เล่าเรียนดี (2556 : 85) ได้เสนอรูปแบบการนิเทศการสอนไว้ 8 รูปแบบ คือ 1) การนิเทศแบบมนุษยสัมพันธ์ 2) การนิเทศแบบวิทยาศาสตร์ 3) การนิเทศแบบทรัพยากรมนุษย์ 4) การนิเทศแบบสนับสนุน 5) การนิเทศแบบเพื่อนร่วมงาน 6) การนิเทศแบบหลากหลายวิธีการ 7) การนิเทศแบบคลินิก และ 8) การนิเทศแบบพัฒนาการ โดยมีจุดเน้นเพื่อปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอน เน้นความร่วมมือกันระหว่างบุคลากรภายในโรงเรียน ซึ่งการเลือกใช้เทคนิควิธีการนิเทศแบบใดนั้นจะต้องคำนึงถึงความแตกต่างในหลายๆ ด้านของผู้สอนด้วย

การนิเทศการสอนด้วยวิธีการนิเทศแบบคลินิกนั้น Cogan (1978 : 9) กล่าวว่า การนิเทศแบบคลินิกจะเน้นการปรับปรุงพฤติกรรมการสอนของครูในห้องเรียน และปรับปรุงสมรรถภาพการสอนของครูในชั้นเรียนจากการสังเกตการสอนและบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในห้องเรียน จากพฤติกรรมการสอนของครู และพฤติกรรมของเด็ก พฤติกรรมต่างๆ เกิดขึ้นได้ทั้งในขณะที่สอน ก่อนสอน และหลังสอนได้ทั้งสิ้น การนิเทศแบบคลินิกจึงเป็นการนิเทศแบบหนึ่งที่มีมุ่งเน้นการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนโดยตรง สอดคล้องกับ Goldhammer (1980 : 34) ได้กล่าวถึงลักษณะเด่น และความแตกต่างของกระบวนการนิเทศแบบคลินิกกับการนิเทศแบบอื่นไว้ว่า การนิเทศแบบคลินิก เป็นการเปิดโอกาสให้ครูได้วิจารณ์และให้ข้อมูลย้อนกลับเกี่ยวกับการนิเทศการสอน ซึ่งเป็นลักษณะค่อนข้างพิเศษกว่าการนิเทศในรูปแบบอื่น เช่นเดียวกับ นิพนธ์ ไทยพานิช (2535 : 21) กล่าวว่า การนิเทศแบบคลินิก เป็นกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างครูและผู้นิเทศ เป็นการนิเทศการสอนในชั้นเรียนโดยตรงที่เน้นการช่วยเหลือปรับปรุง และพัฒนาพฤติกรรมการสอนของครู ซึ่งจะประกอบด้วยการประชุมปรึกษาหารือกัน การสังเกตการสอน และพฤติกรรมการณ์ของผู้เรียนที่เกิดขึ้นในขณะที่ทำการสอน รวมทั้งนำข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องมาทำการวิเคราะห์ เพื่อช่วยเหลือครูในการปรับปรุงและพัฒนาสมรรถภาพการเรียนการสอนในชั้นเรียนอย่างต่อเนื่อง อันจะนำไปสู่การพัฒนาครูผู้สอนให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และส่งผลสูงสุดคือผู้เรียนมีคุณภาพ ซึ่งจะช่วยให้การพัฒนาการศึกษาสำเร็จตรงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้ นอกจากนี้ วัชร่า เล่าเรียนดี (2556 : 95) กล่าวว่า การนิเทศแบบคลินิกเป็นกระบวนการนิเทศการสอนเพื่อปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอนในชั้นเรียนโดยตรง โดยเฉพาะการนิเทศแบบคลินิก ควรจะดำเนินการโดยผู้นิเทศที่มีความรู้ และประสบการณ์ด้านการสอน และผ่านการอบรมมาทางด้านเทคนิควิธีการนิเทศโดยตรง เพราะโดยหลักการแล้วการนิเทศแบบคลินิก ผู้นิเทศจะต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถพอที่จะให้คำแนะนำ สาธิตวิธีการสอนต่างๆ ที่เหมาะสมแก่ผู้สอนได้ การนิเทศแบบคลินิก นอกเหนือจากจะใช้เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอนโดยตรงแล้ว ยังสามารถใช้เพื่อประเมินผลการปฏิบัติงานของตนเอง หรือใช้เป็นระบบการประเมินผลการสอนของผู้สอนที่มีประสิทธิภาพก็ได้ โดยเฉพาะผู้สอนแต่ละคนมีความสามารถในการพัฒนาตนเองและมีวิชาชีพที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ดังที่ วัชร่า เล่าเรียนดี (2556 : 92) กล่าวว่า มนุษย์มีความแตกต่างกันทั้งด้านการรับรู้ ประสบการณ์ และความต้องการรับการนิเทศ ผู้นิเทศจะต้องทำความเข้าใจกับธรรมชาติของมนุษย์ในแต่ละแนวคิดทฤษฎี และเลือกใช้วิธีการนิเทศแต่ละอย่าง ได้อย่างเหมาะสม เช่นเดียวกับ สามารถ ทิมนาค (2011 : 505) กล่าวว่า ครูผู้สอนมีความแตกต่างกัน จึงต้องใช้วิธีการนิเทศให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาสมรรถภาพการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

จากปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา หน่วยการเรียนรู้เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้านการจัดการเรียนการสอน เทคนิคการสอน สื่อการสอนที่ไม่เหมาะสม และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ไม่สอดคล้องกับเนื้อหาสาระ นักเรียนมักจะมีปัญหาในการให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน นักเรียนไม่กล้าแสดงออก ไม่มีการโต้ตอบระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เพื่อเป็นการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แสวงหาความจริง คือ คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะพัฒนาสมรรถภาพด้านการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา โดยใช้การนิเทศแบบคลินิก ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ซึ่งคาดว่าผลการวิจัยในครั้งนี้จะเป็นแนวทางในการดำเนินงานนิเทศการสอนที่มุ่งเน้นการพัฒนาสมรรถภาพการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และผลการเรียนรู้ของนักเรียนในระดับอื่น อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุง และพัฒนาโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนให้มีคุณภาพ และมาตรฐานยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ก่อนและหลังได้รับการนิเทศแบบคลินิก
2. เพื่อศึกษาความสามารถจากการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน หลังได้รับการนิเทศแบบคลินิก
3. เพื่อเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการนิเทศแบบคลินิก ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ก่อนและหลังได้รับการนิเทศแบบคลินิก
4. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา
5. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่มีต่อกระบวนการนิเทศแบบคลินิก
6. เพื่อเปรียบเทียบผลการเรียนรู้เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ของนักเรียนก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา โดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่ได้รับการนิเทศแบบคลินิก
7. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา โดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่ได้รับการนิเทศแบบคลินิก

สมมติฐานการวิจัย

1. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน หลังได้รับการนิเทศสูงกว่าก่อนได้รับการนิเทศ
2. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการนิเทศแบบคลินิกของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน หลังได้รับการนิเทศสูงกว่าก่อนได้รับการนิเทศ
3. ผลการเรียนรู้เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของนักเรียน ด้วยการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา โดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่ได้รับการนิเทศแบบคลินิก หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

1. พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี จำนวน 117 รูป ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2556

2. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี ที่ได้รับการสอนโดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2556 จำนวน 1,808 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

1. พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2556 จำนวน 5 รูป

2. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี จำนวน 5 ห้องเรียน ที่ได้รับการสอนโดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการ ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2556 จำนวน 101 คน

กลุ่มตัวอย่างได้มาด้วยวิธีการอาสาสมัคร (Volunteer Sampling) จากผู้ที่ต้องการพัฒนาสมรรถภาพด้านการจัดการเรียนรู้ ด้วยวิธีสอนแบบปฏิจาภิธาน โดยใช้การนิเทศแบบคลินิก

ตัวแปรที่ศึกษา มีดังนี้

ด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ได้แก่

1. ตัวแปรต้น คือ กระบวนการนิเทศแบบคลินิก

2. ตัวแปรตาม ได้แก่

2.1 สมรรถภาพด้านการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฏิจาภิธาน ได้แก่

2.1.1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฏิจาภิธาน

2.1.2 ความสามารถจากการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฏิจาภิธาน

2.2 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการนิเทศแบบคลินิก

2.3 ความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฏิจาภิธาน

2.4 ความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่มีต่อกระบวนการนิเทศแบบคลินิก

ด้านนักเรียน ได้แก่

1. ตัวแปรต้น คือ การจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฏิจาภิธาน โดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่ได้รับการนิเทศแบบคลินิก

2. ตัวแปรตาม ได้แก่

2.1 ผลการเรียนรู้เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของนักเรียน

2.2 ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฏิจาภิธาน

แบบแผนวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาสมรรถภาพด้านการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา โดยใช้การนิเทศแบบคลินิก ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) ผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองตามแบบแผนการทดลองแบบหนึ่งกลุ่ม สอบก่อนและหลัง (The One Group Pretest - Posttest Design) (Tuckman, 1999 : 159-174) ดังตาราง

สอบก่อน	ทดลอง	สอบหลัง
T ₁	X	T ₂

T₁ หมายถึง การทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา และการนิเทศแบบคลินิก ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน กลุ่มทดลอง ก่อนได้รับการนิเทศแบบคลินิก

X หมายถึง กระบวนการนิเทศแบบคลินิก

T₂ หมายถึง การทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา และการนิเทศแบบคลินิก ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน กลุ่มทดลอง หลังได้รับการนิเทศแบบคลินิก

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. การจัดเตรียมโครงการวิจัย เป็นการศึกษาเอกสาร ตำรา ข้อมูล ปัญหา วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสร้างและพัฒนาเครื่องมือ ปรับปรุงเครื่องมือ และเสนอขอความเห็นชอบโครงการวิจัยจากอาจารย์ที่ปรึกษา

2. การดำเนินงานตามโครงการวิจัย เป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามกระบวนการนิเทศแบบคลินิก มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การประชุมวางแผนการนิเทศแบบคลินิก

ประกอบด้วยแผนการนิเทศแบบคลินิก จำนวน 2 แผน ได้แก่

แผนที่ 1 การประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นการสร้างความตระหนักให้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเห็นความสำคัญของแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา และกระบวนการนิเทศแบบคลินิก ด้วยการจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการ และเชิญวิทยากรมาให้ความรู้เรื่องการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา การฝึกปฏิบัติเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา และความรู้เรื่องการนิเทศแบบคลินิก โดยมีจุดประสงค์ปลายทางเพื่อต้องการให้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน กลุ่มตัวอย่าง ทั้ง 5 รูป มีความรู้เรื่องการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา และกระบวนการนิเทศแบบคลินิก

แผนที่ 2 การเสนอแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา เป็นการจัดกิจกรรมให้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน กลุ่มตัวอย่าง ทั้ง 5 รูป ทำงานร่วมกับผู้นิเทศ โดยประชุมปรึกษากัน ในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา และนำเสนอแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา ในหน่วยการเรียนรู้ที่ตนเองสอน รูปละ 5 แผน เพื่อการประเมินการจัดการเรียนรู้ในประเด็นเขียน

แผนการจัดการเรียนรู้ และวางแผนนิตหมายการสังเกตการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน ตามประเด็นที่จะดำเนินการสังเกต 3 ประเด็น ได้แก่ ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน ขั้นสอน และขั้นสรุปและประเมินผล แล้วร่วมกันกำหนดเกณฑ์ประเมินและเครื่องมือในการสังเกต โดยมีจุดประสงค์ปลายทางเพื่อให้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ทั้ง 5 รูป เสนอแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา สามารถวางแผนและนิตหมายสร้างข้อตกลงในการสังเกตการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียนร่วมกับผู้นิเทศได้

ขั้นตอนที่ 2 การสังเกตการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน

ประกอบด้วยแผนการนิเทศแบบคลินิก จำนวน 1 แผน คือ แผนที่ 3 การสังเกตการจัดการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา เป็นการปฏิบัติงานร่วมกันตามข้อตกลงที่นัดหมายระหว่าง ผู้นิเทศ และพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนกลุ่มตัวอย่าง ทั้ง 5 รูป เพื่อเก็บข้อมูล พฤติกรรมในการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียนตามข้อตกลง ผู้นิเทศสังเกตการจัดการเรียนรู้ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ทั้ง 5 รูป โดยการสังเกตการจัดการเรียนรู้ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน รูปละ 5 ครั้ง สัปดาห์ละ 1 ครั้ง รวมสังเกตการจัดการเรียนรู้ทั้งหมด 25 ครั้ง และมีจุดประสงค์ปลายทางเพื่อต้องการให้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสามารถจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนาได้

ขั้นตอนที่ 3 การประชุมเพื่อให้ข้อมูลย้อนกลับ

ประกอบด้วยแผนการนิเทศแบบคลินิก จำนวน 1 แผน คือ แผนที่ 4 การประชุมให้ข้อมูลย้อนกลับ เป็นการช่วยเหลือพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน กลุ่มตัวอย่าง ทั้ง 5 รูป ในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา โดยผู้นิเทศบันทึกข้อมูลจากการสังเกตในชั้นเรียน หลังการสังเกตการจัดการเรียนรู้ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ผู้นิเทศและพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนกลุ่มตัวอย่าง ทั้ง 5 รูป ร่วมกันประชุม สัปดาห์ละ 1 ครั้ง สลับกับการสังเกตการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน เพื่อศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการจัดการเรียนรู้ จากแบบบันทึกพฤติกรรมการจัดการเรียนรู้ และสรุปเป็นข้อมูลย้อนกลับ เพื่อให้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน รับทราบพฤติกรรมการจัดการเรียนรู้ พฤติกรรมใดควรแก้ไขปรับปรุง หรือพฤติกรรมใดเป็นจุดเด่น จุดด้อย เพื่อปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา ใช้เวลาในการประชุมครั้งละประมาณ 30 - 45 นาที เพื่อให้คำปรึกษาแนะนำแก่พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ในการจัดการเรียนรู้และนิตหมายการสังเกตการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียนต่อไป โดยมีจุดประสงค์ปลายทางเพื่อให้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสามารถแก้ปัญหาในการจัดการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนาได้

3. การรายงานผลการวิจัย เป็นขั้นตอนการเสนอผลการวิจัยต่อคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ จัดพิมพ์รายงานผลการวิจัยฉบับร่างเพื่อเสนอขออนุมัติวิทยานิพนธ์ ปรับปรุงแก้ไขตามที่คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์เสนอแนะ จัดพิมพ์และรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ผลการวิจัย

1. หลังได้รับการนิเทศแบบคลินิก พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มีผลคะแนนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา หลังได้รับการนิเทศ ($\bar{X} = 12.60$, S.D. = 1.14) สูงกว่าก่อนได้รับการนิเทศ ($\bar{X} = 7.40$, S.D. = 0.55) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. ความสามารถจากการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฐกวีลีลา ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับดีในด้านสื่อ/แหล่งการเรียนรู้ ($\bar{X} = 3.53$, S.D. = 0.58) รองลงมาได้แก่ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ($\bar{X} = 3.52$, S.D. = 0.63) ด้านแผนการจัดการเรียนรู้ ($\bar{X} = 3.52$, S.D. = 0.61) ด้านการวัดและประเมินผล ($\bar{X} = 3.52$, S.D. = 0.59) และด้านสาระการเรียนรู้ ($\bar{X} = 3.45$, S.D. = 0.63) ตามลำดับ

3. หลังได้รับการนิเทศแบบคลินิก พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มีผลคะแนนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการนิเทศแบบคลินิก หลังได้รับการนิเทศ ($\bar{X} = 12.60$, S.D. = 1.14) สูงกว่าก่อนได้รับการนิเทศ ($\bar{X} = 6.49$, S.D. = 0.55) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฐกวีลีลา โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมากในข้อที่ช่วยให้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้ถูกต้อง ($\bar{X} = 4.60$, S.D. = 0.55) รองลงมาได้แก่ ช่วยให้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ($\bar{X} = 4.60$, S.D. = 0.55) และช่วยให้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดผล/ประเมินผล นักเรียนได้ตามสภาพจริง ($\bar{X} = 4.40$, S.D. = 0.55) ตามลำดับ

5. พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีความคิดเห็นต่อกระบวนการนิเทศแบบคลินิก โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมากในข้อที่เป็นกระบวนการสังเกตการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียนอย่างเป็นระบบ ($\bar{X} = 4.80$, S.D. = 0.45) รองลงมาได้แก่ เป็นกระบวนการสังเกตในชั้นเรียนที่ช่วยให้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจัดการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้ได้ ($\bar{X} = 4.60$, S.D. = 0.55) และเปิดโอกาสให้ผู้รับการนิเทศเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการนิเทศ ($\bar{X} = 4.20$, S.D. = 0.45) ตามลำดับ

6. หลังการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฐกวีลีลา นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีผลการเรียนรู้เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คะแนนเฉลี่ยหลังเรียน ($\bar{X} = 15.91$, S.D. = 1.59) สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียน ($\bar{X} = 9.81$, S.D. = 1.57) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

7. นักเรียนมีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฐกวีลีลา โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมากในด้านประโยชน์ที่ได้รับ ($\bar{X} = 2.59$, S.D. = 0.48) รองลงมาได้แก่ ด้านการจัดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ ($\bar{X} = 2.57$, S.D. = 0.47) และด้านบรรยากาศ ($\bar{X} = 2.56$, S.D. = 0.49) ตามลำดับ

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย พบว่า การพัฒนาสมรรถภาพด้านการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฐกวีลีลา โดยใช้การนิเทศแบบคลินิก ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มีประเด็นสำคัญสามารถนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. ผลการศึกษาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฐกวีลีลาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยภาพรวม พบว่า หลังได้รับการนิเทศแบบคลินิก พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มีผลคะแนนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฐกวีลีลา หลังได้รับการนิเทศสูงกว่าก่อนได้รับการนิเทศ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า กระบวนการนิเทศแบบคลินิก ได้มีการประชุมวางแผน สังเกตการจัดการเรียนรู้ และการให้ข้อมูลย้อนกลับทุกครั้งหลังการจัดการเรียนรู้เสร็จสิ้น สอดคล้องกับแนวคิดของ นิพนธ์ ไทยพานิช (2535 : 25) ที่กล่าวถึงการนิเทศแบบคลินิกไว้ว่า เป็นกระบวนการ

สำหรับการสังเกตการสอนภายในชั้นเรียนที่มีการดำเนินการอย่างมีระเบียบเพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนให้ดีขึ้นได้โดยครู และผู้นิเทศจะร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดในการวางแผนการสอน การสังเกตการสอน และการประเมินแนวทางการจัดการเรียนการสอน เพื่อเป็นการหาทางปรับปรุงแก้ไขร่วมกัน เช่นเดียวกับ วัชรานะ เล่าเรียนดี (2556 : 95) กล่าวถึงการนิเทศแบบคลินิกว่าเป็นกระบวนการนิเทศการสอนเพื่อการปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอนในชั้นเรียนโดยตรง เริ่มด้วยการพูดคุยปรึกษาหารือกันระหว่างครูกับผู้นิเทศ เกี่ยวกับการวางแผนการสอน การสังเกตการสอน การวิเคราะห์ข้อมูลการสอน การให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ครู โดยเป็นระบบตามกระบวนการ และต่อเนื่องจนกว่าจะบรรลุผลตามเกณฑ์ที่พึงพอใจ นอกจากนี้ Cogan (1978 : 9) ได้กล่าวถึงการนิเทศแบบคลินิกไว้ว่าเป็นกระบวนการสำหรับการสังเกตการสอนภายในห้องเรียนเพื่อนำข้อมูลต่างๆ มาปรับปรุงพฤติกรรมการสอนของครูในห้องเรียน และ Weller (1971 : 23) ได้กล่าวถึงการนิเทศแบบคลินิกไว้ว่า การนิเทศแบบคลินิกเป็นการนิเทศที่เน้นการปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนของครูที่เน้นกระบวนการเป็นระบบ ซึ่งได้แก่ การวางแผนการสอน การสังเกตการสอน และการวิเคราะห์การปฏิบัติการสอนจริง สอดคล้องกับผลการวิจัยของ น้ำเย็น เหลืองประเสริฐ (2546 : 102) สุทธิพร วิจิตรพันธ์ (2549 : 101) และสุภัทรา จิตรพงษ์ (2549 : 75-76) ที่สอดคล้องในทิศทางเดียวกันว่า ครูมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ ก่อน-หลัง การนิเทศแบบคลินิกแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยคะแนนเฉลี่ยหลังการนิเทศแบบคลินิก สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนการนิเทศแบบคลินิก

2. ผลการศึกษาความสามารถจากการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปวงฉาวิชชาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยภาพรวม พบว่า ความสามารถจากการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปวงฉาวิชชาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับดี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ในการประชุมเชิงปฏิบัติการ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้ฝึกปฏิบัติการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ ด้วยวิธีสอนแบบปวงฉาวิชชาอย่างเป็นระบบและมีขั้นตอน มีการฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่องตามกระบวนการนิเทศแบบคลินิก มีวิทยากรและผู้นิเทศให้คำปรึกษาช่วยเหลือในการฝึกปฏิบัติ มีโอกาสร่วมกันปฏิบัติกิจกรรมได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ได้วิเคราะห์ปัญหาในการทำงาน มีการซักถาม อภิปราย และได้รับคำปรึกษาแนะนำ เป็นกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนกับผู้นิเทศเพื่อที่จะพัฒนาสมรรถภาพด้านการจัดการเรียนรู้ให้เกิดประสิทธิภาพได้ ส่งผลให้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมองเห็นปัญหา มีความเข้าใจถึงแนวทางในการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปวงฉาวิชชาจากการปฏิบัติด้วยตนเอง เกิดความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะในการจัดการเรียนรู้ได้ดี และจากการประเมินพฤติกรรมความสามารถจากการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปวงฉาวิชชาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนขณะทำการนิเทศแต่ละครั้งจากการประเมินหลังการนิเทศ พบว่า พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี แต่ในการดำเนินการจัดการเรียนรู้ในแผนการจัดการเรียนรู้ แผนที่ 1 และแผนที่ 2 พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน กลุ่มตัวอย่าง ทั้ง 5 รูป ยังไม่สามารถดำเนินการจัดการเรียนรู้ได้ตรงตามประเด็น และยังไม่มีความชำนาญในการจัดการเรียนรู้ได้ดีเท่าที่ควร พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนยังมีความวิตกกังวลและไม่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ อาจเป็นเพราะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนยังไม่คุ้นเคยกับการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปวงฉาวิชชา และยังไม่คุ้นเคยกับการได้รับการนิเทศ อาจมีความรู้สึกที่ผู้นิเทศมาคอยจับผิดในพฤติกรรมการจัดการเรียนรู้ แต่หลังจากผู้นิเทศได้ให้ข้อมูลย้อนกลับหลังจากการจัดการเรียนรู้เสร็จสิ้นแล้ว พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนก็เกิดความรู้ความเข้าใจมากขึ้น และนำข้อมูลที่ได้ออกมาวิเคราะห์การสังเกตการจัดการเรียนรู้ไป

ปรับปรุงพฤติกรรมจัดการเรียนรู้ ส่งผลให้การจัดการเรียนรู้ใน แผนที่ 3 แผนที่ 4 และแผนที่ 5 มีการพัฒนาขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะในด้านการใช้สื่อ/แหล่งการเรียนรู้ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีความสามารถในการใช้สื่อเป็นอย่างดี เนื่องจากได้รับคำแนะนำจากผู้นิเทศด้วยความเป็นกัลยาณมิตร สอดคล้องกับแนวคิดของ ชาร์ล มณีศรี (2532 : 34) กล่าวว่า หากผู้นิเทศไม่สามารถช่วยเหลือให้การเรียนการสอนในห้องเรียนมีประสิทธิภาพได้การนิเทศการสอนก็ไร้ความหมาย การนิเทศการสอนในปัจจุบันเน้นกระบวนการนิเทศมากกว่าบทบาทของผู้นิเทศโดยเฉพาะการนิเทศแบบคลินิกเป็นการนิเทศการสอนในชั้นเรียนเพื่อมุ่งปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอนมีการดำเนินงานตามกระบวนการมีลำดับขั้นตอนที่ชัดเจน เช่นเดียวกับ นิพนธ์ ไทยพานิช (2535 : 25) ที่กล่าวถึงการนิเทศแบบคลินิกไว้ว่า เป็นกระบวนการสำหรับการสังเกตการสอนภายในชั้นเรียนที่มีการดำเนินการอย่างมีระเบียบ เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนให้ดีขึ้นได้โดยครูและผู้นิเทศจะร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดในการวางแผนการสอน การสังเกตการสอน และการประเมินแนวการจัดการเรียนการสอน เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขร่วมกัน และขณะเดียวกันก็ส่งเสริมให้ครูสามารถนิเทศตนเองได้นอกจากนี้ วัชร เล่าเรียนดี (2556 : 95) ได้กล่าวถึงการนิเทศแบบคลินิกไว้ว่า การนิเทศแบบคลินิก เป็นกระบวนการนิเทศการสอนเพื่อการปรับปรุง และพัฒนาการเรียนการสอนในชั้นเรียนโดยตรง เริ่มด้วยการพูดคุยปรึกษาหารือกันระหว่าง ครูกับผู้นิเทศ เกี่ยวกับแผนการสอน การสังเกตการสอน การวิเคราะห์ข้อมูลการสอน การให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ครู โดยเป็นระบบตามกระบวนการ และต่อเนื่องจนกว่าจะบรรลุผลตามเกณฑ์ที่พึงพอใจ นอกจากนี้ Cogan (1978 : 9) ได้กล่าวถึงการนิเทศแบบคลินิกไว้ว่า การนิเทศแบบคลินิก เป็นหลักเหตุผล และแนวปฏิบัติที่ออกแบบเอาไว้สำหรับปรับปรุงสมรรถภาพการสอนของครูในชั้นเรียน การดำเนินการนิเทศแบบคลินิกอาศัยข้อมูลส่วนใหญ่จากเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชั้นเรียนในการวิเคราะห์ข้อมูลเหล่านั้น และสัมพันธ์ภาพระหว่างครูกับผู้นิเทศ วิธีดำเนินการนั้นได้ออกแบบเอาไว้เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพในการเรียนของนักเรียนโดยการปรับปรุงพฤติกรรมการสอนของครูในชั้นเรียนเป็นสำคัญ และ Acheson and Gall (1980 : 8) กล่าวว่า ควรจะส่งเสริมทางเลือกแบบใหม่ของการนิเทศการสอนที่ให้โอกาสผู้นิเทศและครูได้ประชุมหารือกันโดยตรง มากกว่าการนิเทศที่ไม่มีการประชุมปรึกษาหารือกันระหว่างผู้นิเทศกับครู มีลักษณะและวิญญานของการเป็นประชาธิปไตย จุดศูนย์กลางอยู่ที่ตัวครู สอดคล้องกับผลการวิจัยของ น้ำเย็น เหลืองประเสริฐ (2546 : 102) สุทธิพร วิจิตรพันธ์ (2549 : 101) และสุภัทรา จิตรพงษ์ (2549 : 75-76) ที่สอดคล้องในทิศทางเดียวกันว่า หลังได้รับการนิเทศแบบคลินิกครูทุกคนสามารถปฏิบัติตามขั้นตอนการดำเนินการจัดการเรียนรู้ได้ มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก

3. ผลการศึกษาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการนิเทศแบบคลินิกของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยภาพรวม พบว่า หลังได้รับการนิเทศแบบคลินิก พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มีผลคะแนนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการนิเทศแบบคลินิก หลังได้รับการนิเทศสูงกว่าก่อนได้รับการนิเทศ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ในการประชุมเชิงปฏิบัติการวิทยากรผู้มาบรรยายให้ความรู้เป็นผู้เชี่ยวชาญพิเศษเรื่องการนิเทศการสอน โดยเฉพาะการนิเทศแบบคลินิก วิทยากรได้บรรยายให้ความรู้ครอบคลุมรายละเอียดและเนื้อหาสาระทุกประเด็น ประกอบกับกระบวนการนิเทศแบบคลินิกมีการประชุมวางแผน สังเกตการจัดการเรียนรู้ และการให้ข้อมูลย้อนกลับทุกครั้งหลังการจัดการเรียนรู้เสร็จสิ้น จึงทำให้ผู้รับการนิเทศหรือพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการนิเทศแบบคลินิกที่ชัดเจน

สอดคล้องกับแนวคิดของ นิพนธ์ ไทยพานิช (2535 : 25) ที่กล่าวถึงการนิเทศแบบคลินิกไว้ว่า เป็นกระบวนการสำหรับการสังเกตการสอนภายในชั้นเรียนที่มีการดำเนินการอย่างมีระเบียบเพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนให้ดีขึ้นได้โดยครู และผู้นิเทศจะร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดในการวางแผนการสอน การสังเกตการสอน และการประเมินแนวทางการจัดการเรียนการสอน เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขร่วมกัน และขณะเดียวกันก็ส่งเสริมให้ครูสามารถนิเทศตนเองได้ เช่นเดียวกับ วัชร เล่าเรียนดี (2556 : 95) กล่าวถึงการนิเทศแบบคลินิกว่าเป็นกระบวนการนิเทศการสอนเพื่อการปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอนในชั้นเรียนโดยตรง เริ่มด้วยการพูดคุยปรึกษาหารือกันระหว่างครูกับผู้นิเทศ เกี่ยวกับแผนการสอน การสังเกตการสอน การวิเคราะห์ข้อมูลการสอน การให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ครู โดยเป็นระบบตามกระบวนการ และต่อเนื่องจนกว่าจะบรรลุผลตามเกณฑ์ที่พึงพอใจ นอกจากนี้ Goldhammer, Anderson and Krajewski (1980 : 26-27) ได้กล่าวถึงการนิเทศแบบคลินิกไว้ว่าเป็นการมีสัมพันธภาพอย่างจริงใจโดยตรงระหว่างครูกับผู้นิเทศ เพื่อให้เกิดความเชื่อถือซึ่งกันและกันด้วยวิธีการสร้างจุดมุ่งหมาย และจุดประสงค์ร่วมกัน โดยอาศัยการทำงานร่วมกันอย่างนักวิชาชีพ เพื่อสร้างความเข้าใจ และความสัมพันธ์ทางวิชาชีพอย่างลึกซึ้งซึ่งร่วมกัน มีการปฏิสัมพันธ์ที่กลมกลืนต่อกัน และทั้งสองฝ่ายสามารถรักษาไว้ซึ่งความเป็นตัวของตัวเองที่จะเพิ่มพูนความเป็นอิสระในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น และความคิดสร้างสรรค์เกี่ยวกับวิธีการของการนิเทศที่นำมาปฏิบัติให้เกิดผลดีที่สุดต่อการปรับปรุงการสอน สอดคล้องกับผลการวิจัยของ น้ำเย็น เหลืองประเสริฐ (2546 : 102) สุทธิพร วิจิตรพันธ์ (2549 : 101) และสุภัทรา จิตรพงศ์ (2549 : 75-76) ที่สอดคล้องในทิศทางเดียวกันว่า ครูมีความรู้เรื่องการนิเทศแบบคลินิก ก่อน-หลัง การนิเทศแบบคลินิก แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยคะแนนเฉลี่ยหลังการนิเทศแบบคลินิก สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนการนิเทศแบบคลินิก

4. ผลการศึกษาความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฐกฉาวิสาขนา โดยภาพรวม พบว่า พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฐกฉาวิสาขนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก โดยมีความคิดเห็นว่าการพัฒนาสมรรถภาพการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฐกฉาวิสาขนา โดยใช้การนิเทศแบบคลินิกสามารถช่วยให้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจัดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ได้ถูกต้องและสามารถพัฒนาผลการเรียนรู้ของนักเรียนให้สูงขึ้นได้ สอดคล้องกับแนวคิดของ Cogan (1978 : 9) ที่กล่าวถึงการนิเทศแบบคลินิกไว้ว่า เป็นกระบวนการสำหรับการสังเกตการสอนภายในห้องเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำข้อมูลต่างๆ มาปรับปรุงพฤติกรรมการสอนของครูในห้องเรียน นอกจากนี้ วัชร เล่าเรียนดี (2556 : 95) ได้กล่าวถึงการนิเทศแบบคลินิกไว้ว่า เป็นกระบวนการนิเทศการสอนเพื่อการปรับปรุง และพัฒนาการเรียนการสอนในชั้นเรียนโดยตรง เริ่มด้วยการพูดคุยปรึกษาหารือกันระหว่างครูกับผู้นิเทศ เกี่ยวกับแผนการสอน การสังเกตการสอน การวิเคราะห์ข้อมูลการสอน การให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ครู โดยเป็นระบบตามกระบวนการ และต่อเนื่องจนกว่าจะบรรลุผลตามเกณฑ์ที่พึงพอใจ เช่นเดียวกับ จำเนียร ศิลพานิช (2538 : 179) ได้กล่าวถึงการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฐกฉาวิสาขนาไว้ว่า เป็นวิธีการสอนแบบถามตอบ เป็นวิธีการเปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการสอน กิจกรรมของผู้สอนจะลดลง ผู้สอนเปิดโอกาสและชี้แนะให้ผู้เรียนได้ร่วมคิด ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมค้นคว้า และสรุปเนื้อหาวิชาด้วยการตอบคำถามตามแนวทางที่ผู้สอนถามชี้แนะแนวทางให้ และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2551 : 40) ได้กล่าวถึงการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฐกฉาวิสาขนาไว้ว่า การสอนดำเนินไปในรูปที่ให้ผู้เรียนกับผู้สอนมี

บทบาทร่วมกัน ในการแสวงหาความจริง ให้มีการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบเสรี หลักการนี้เป็นข้อสำคัญในวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งต้องการอิสรภาพในทางความคิด และโดยวิธีนี้เมื่อเข้าถึงความจริง ผู้เรียนก็จะรู้สึกว่าได้มองเห็นความจริงด้วยตนเอง และมีความชัดเจนมั่นใจ หลักการนี้พระพุทธเจ้าทรงใช้เป็นประจำ และมักมาในรูปการถามตอบ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ น้ำเย็น เหลืองประเสริฐ (2546 : 102) สุทธิพร วิจิตรพันธ์ (2549 : 101) และ สุภัทรา จิตรเพ่ง (2549 : 75-76) ที่สอดคล้องในทิศทางเดียวกันว่า ครูผู้สอนมีความคิดเห็นต่อการจัดการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบที่ใช้ว่าสามารถช่วยพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนได้

5. ผลการศึกษาความคิดเห็นของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่มีต่อกระบวนการนิเทศแบบคลินิก โดยภาพรวม พบว่า พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีความคิดเห็นต่อกระบวนการนิเทศแบบคลินิก โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก โดยมีความคิดเห็นว่า กระบวนการนิเทศแบบคลินิกเป็นกระบวนการสังเกตการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียนอย่างเป็นระบบ ช่วยให้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจัดการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้ได้ และการให้ข้อมูลย้อนกลับสามารถใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาในการจัดการเรียนรู้ จึงส่งผลให้นักเรียนมีผลการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของ Cogan (1978 : 21) ที่กล่าวถึงการนิเทศแบบคลินิกไว้ว่า คุณค่าของการนิเทศแบบคลินิกคือการให้ความเคารพในความเป็นตัวของตัวเอง ในฐานะที่เป็นมนุษย์ของแต่ละบุคคล ซึ่งหมายถึงความสามารถในการพึ่งตนเองได้ และมีความอิสระในการแสดงออกคือจุดหมายปลายทางของผู้เรียนครูและผู้นิเทศ ในที่สุดพฤติกรรมดังกล่าวจะเกิดขึ้นเองในแต่ละบุคคล และติดเป็นนิสัยเพราะความฉลาดหรือเข้าใจปัญหาซึ่งเป็นมรดกอันล้ำค่าที่มีได้เฉพาะมวลมนุษย์เท่านั้น ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนรวมทั้งการนิเทศการสอนซึ่งเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างหนึ่งก็จะดำเนินการในลักษณะที่ส่งเสริมพัฒนาขีดความสามารถของแต่ละบุคคลภายใต้เงื่อนไขแห่งความพร้อมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ของแต่ละบุคคล นอกจากนี้ Flanders (1976 : 47-48) ได้กล่าวถึงการนิเทศแบบคลินิกไว้ว่า การสอนที่จัดสรรเอาไว้ โดยเฉพาะที่มีบุคคลอย่างน้อยสองคนที่มีความเกี่ยวข้อง และสนใจที่จะปรับปรุงพฤติกรรมการสอนโดยที่บุคคลหนึ่งทำหน้าที่สอน ซึ่งพฤติกรรมการสอนของเขานั้นจะถูกนำมาวิเคราะห์ศึกษา เพื่อเป็นการส่งเสริมให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอน โดยการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนจะต้องให้เกิดขึ้น และมีการวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างพฤติกรรมการสอนเก่า และใหม่ เพื่อที่จะช่วยให้ครูได้ใช้ประสบการณ์อันนี้ เพื่อพัฒนาทักษะของการวิเคราะห์พฤติกรรมการสอนพัฒนาความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงกระบวนการของการวางแผนการสอน และการลงมือกระทำการสอนอย่างแท้จริง สอดคล้องกับผลการวิจัยของ น้ำเย็น เหลืองประเสริฐ (2546 : 102) สุทธิพร วิจิตรพันธ์ (2549 : 101) และ สุภัทรา จิตรเพ่ง (2549 : 75-76) ที่สอดคล้องในทิศทางเดียวกันว่า การนิเทศแบบคลินิกสามารถช่วยให้ครูจัดการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง เพราะเป็นการนิเทศแบบมีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องและปรับปรุงการสอนของครูในชั้นเรียน โดยผู้นิเทศและผู้บริหารนิเทศมีการวางแผนร่วมกัน กำหนดเป้าหมายในการสังเกตการสอนและประชุมปรึกษาหารือให้ข้อมูลการสังเกตการสอนเพื่อปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องในการสอน

6. ผลการเรียนรู้ เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า หลังการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฐกวีลีลา นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีผลการเรียนรู้เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฐกวีลีลามีกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้นักเรียนสามารถพัฒนาตนเองให้เกิดความองอาจทางปัญญา โดยการให้ผู้เรียนค้นคว้าวิเคราะห์ปัญหาและสภาพความ

สงสัยจากสื่อการสอนหรือคำถามที่ผู้สอนเสนอให้เป็นปัญหาแล้วนำมาตั้งเป็นคำถาม โดยการสนทนากับครูหรือนักเรียนด้วยกัน มีการแสวงหาคำตอบจากข้อมูลที่เป็นคำตอบที่ถูกต้องแก้ปัญหาในประเด็นที่สงสัย สอดคล้องกับจำเนียร ศิลปวนิช (2538 : 179) ได้กล่าวถึงการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฏิจาโลวสนาไว้ว่า เป็นวิธีการสอนแบบถามตอบ เป็นการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการจัดการเรียนรู้มากขึ้น ส่วนกิจกรรมของผู้สอนจะลดลง ผู้สอนจะเป็นผู้ชี้แนะให้ผู้เรียนได้ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมค้นคว้าสนทนา และสรุปเนื้อหาข้อสงสัยด้วยการตอบคำถามเพื่อให้เกิดความงอกงามทางปัญญาตามแนวทางที่ผู้สอนชี้แนะให้ เช่นเดียวกับ วัฒนาพร ระเบียบทุกข์ (2543 : 23) กล่าวว่า การถาม - ตอบ คือยุทธศาสตร์การสอนที่สำคัญก่อให้เกิดการเรียนรู้ช่วยพัฒนากระบวนการคิด การตีความ การไตร่ตรอง การถ่ายทอดความรู้ ความคิด และความเข้าใจ และสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง และปรับปรุงการเรียนรู้ การคิด และการสอนก่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างความคิดต่างๆ ส่งเสริมความอยากรู้อยากเห็น นอกจากนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2551 : 40) กล่าวถึงหลักทั่วไปในการสอนประหนึ่งว่า การสอนดำเนินไปในรูปที่ให้ผู้รู้สึกว่าผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกัน ในการแสวงหาความจริง ให้มีการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบเสรี หลักการนี้เป็นข้อสำคัญในวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งต้องการอิสรภาพในทางความคิด และโดยวิธีนี้ เมื่อเข้าถึงความจริง ผู้เรียนก็จะรู้สึกว่าได้มองเห็นความจริงด้วยตนเอง และมีความชัดเจนมั่นใจ ประกอบกับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฏิจาโลวสนา อีกทั้งมีกระบวนการนิเทศแบบคลินิก ที่ได้มีการประชุมวางแผน สังเกตการจัดการเรียนรู้ และการให้ข้อมูลย้อนกลับทุกครั้งหลังการจัดการเรียนรู้เสร็จสิ้น จึงทำให้ผู้รับการนิเทศหรือพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฏิจาโลวสนาที่ชัดเจนขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของ นิพนธ์ ไทยพานิช (2535 : 25) ที่กล่าวถึงการนิเทศแบบคลินิกไว้ว่า เป็นกระบวนการสำหรับการสังเกตการสอนภายในชั้นเรียนที่มีการดำเนินการอย่างมีระเบียบเพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนให้ดีขึ้นได้โดยครู และผู้นิเทศจะร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดในการวางแผนการสอน การสังเกตการสอน และการประเมินแนวการจัดการเรียนการสอน เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขร่วมกัน สอดคล้องกับผลการวิจัยของ กัลยา เกษโกศล (2545 : 38-41) และพระมหาเสี่ยม มณีวงศ์ (2550 : 81-84) ที่สอดคล้องในทิศทางเดียวกันว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่ได้รับการสอนแบบปฏิจาโลวสนาสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนแบบปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

7. ผลการศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฏิจาโลวสนา โดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่ได้รับการนิเทศแบบคลินิก โดยภาพรวม พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฏิจาโลวสนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก โดยมีความคิดเห็นว่า การจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฏิจาโลวสนาช่วยให้นักเรียนสามารถหาความรู้ได้ด้วยตนเอง ช่วยให้นักเรียนมีความมั่นใจ และมีทักษะในการเรียน นักเรียนสามารถนำวิธีคิดจากการตั้งคำถามไปใช้ในการเรียนรู้วิชาอื่นๆ ได้ ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ เป็นลำดับขั้นตอน ต่อเนื่อง และไม่สับสน กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ส่งเสริมความสามารถในการเรียนรู้ และปฏิบัติตามขั้นตอนได้ กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในกิจกรรมการจัดการเรียนรู้แต่ละขั้นตอนโดยเฉพาะการถามกล่าวได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ช่วยให้ผู้เรียนได้สร้างความรู้ความเข้าใจ และพัฒนาความคิดใหม่ๆ กระบวนการถามจะช่วยขยายทักษะการคิด ทำความเข้าใจให้กระจ่าง ได้ข้อมูลย้อนกลับทั้งด้านการเรียนและการ

สอน ก่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างความคิดต่างๆ ส่งเสริมความอยากรู้อยากเห็น และเกิดความท้าทาย สอดคล้องกับแนวคิดของ จำเียร ศิลปวานิช (2538 : 179-180) ได้กล่าวถึงการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบ ปุจฉาวิสัชนาไว้ว่า วิธีสอนแบบถามตอบ เป็นวิธีที่มีความสำคัญและเหมาะสมในการให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการ คิด แสดงความคิดเห็น หาเหตุผลสรุป ดังนั้นจึงเหมาะกับวิชาที่ใช้เหตุผลสรุป นอกจากนี้ วัฒนาพร กระจับทุกซ์ (2543 : 23) ได้กล่าวถึงการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปุจฉาวิสัชนาไว้ว่า กระบวนการนี้ คือ ยุทธศาสตร์การ สอนที่มีความสำคัญ ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ ช่วยพัฒนากระบวนการคิด การตีความ การไตร่ตรอง การถ่ายทอด ความรู้ ความคิด และความเข้าใจ และสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงการเรียนรู้ การคิด และการสอน ก่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างความคิดต่างๆ ส่งเสริมความอยากรู้อยากเห็น และเกิดความท้าทาย สอดคล้อง กับผลการวิจัยของ กัลยา เกษโกศล (2545 : 38-41) และพระมหาเสงี่ยม มณีวงษ์ (2550 : 81-84) ที่สอดคล้อง ในทิศทางเดียวกันว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อวิธีสอนแบบปุจฉาวิสัชนาอยู่ในระดับมาก

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. จากผลการวิจัย พบว่า การพัฒนาสมรรถภาพด้านการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปุจฉาวิสัชนา ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สามารถพัฒนาได้โดยใช้การนิเทศแบบคลินิก รวมทั้งความคิดเห็นที่ดีของพระ สอนศีลธรรมในโรงเรียน ที่มีต่อกระบวนการนิเทศแบบคลินิก ดังนั้น ทางโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดสิงห์บุรี ควรร่วมมือกับโรงเรียนที่มีพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเข้าไปดำเนินการสอน ควรส่งเสริมและ สนับสนุนให้มีการอบรมขยายผลเกี่ยวกับการนิเทศแบบคลินิก หรือนำโครงการนิเทศแบบคลินิกมาปรับใช้ให้ เหมาะสมกับศักยภาพของทางโรงเรียน และควรดำเนินการอย่างต่อเนื่องเป็นระบบ เพื่อส่งเสริมให้มีการ ปฏิสัมพันธ์ภายในโรงเรียน และการนิเทศภายในโรงเรียน

2. จากผลการวิจัย พบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เกิดพฤติกรรมการทำงานกลุ่มได้แสดง ความคิดเห็นอย่างอิสระ มีความสนุกกับการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น และมีผลการเรียนรู้ เรื่อง หลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาสูงขึ้น หลังจากได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปุจฉาวิสัชนา โดยใช้การนิเทศแบบคลินิก ดังนั้น พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนควรนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปุจฉาวิสัชนา โดยใช้การ นิเทศแบบคลินิก ไปพัฒนาผลการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา หน่วยการเรียนรู้อื่น และในระดับชั้นอื่นๆ ด้วย

3. จากผลการวิจัย พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปุจฉาวิสัชนา ในด้านประโยชน์ที่ได้รับอยู่ในระดับมาก โดยมีความคิดเห็นว่าการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปุจฉาวิสัชนาช่วย ให้นักเรียนสามารถหาความรู้ได้ด้วยตนเอง เพื่อเป็นการพัฒนากระบวนการคิด ก่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่าง ความคิดต่างๆ และส่งเสริมความอยากรู้อยากเห็น ดังนั้น พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนควรนำวิธีการจัดการเรียนรู้ ด้วยวิธีสอนแบบปุจฉาวิสัชนามาใช้กับนักเรียนให้มีการฝึกคิด และการถาม - ตอบ ให้มากขึ้น

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัย การพัฒนาสมรรถภาพด้านการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปุจฉาวิสัชนา โดยใช้การนิเทศแบบคลินิก ในกลุ่มสาระอื่นๆ เช่น สาระวิทยาศาสตร์ สาระคณิตศาสตร์ และสาระภาษาไทย เพื่อ เป็นกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนต่อไป

2. ควรมีการศึกษาวิจัย การพัฒนาสมรรถภาพด้านการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฏิจาตานุสสา โดยใช้นิทานในรูปแบบอื่นๆ เช่น การนิเทศแบบมนุษยสัมพันธ์ การนิเทศแบบเพื่อนร่วมพัฒนาวิชาชีพ การนิเทศแบบหลากหลายวิธีการ และการนิเทศแบบพัฒนาการ เป็นต้น

3. ควรมีการศึกษาวิจัย เปรียบเทียบผลการเรียนรู้เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จากการพัฒนาสมรรถภาพด้านการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปฏิจาตานุสสา โดยใช้นิทานแบบคลินิก ในระดับชั้นอื่นๆ ด้วย

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมการศาสนา. (2548). **คู่มือการดำเนินงานตามโครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน** ปีงบประมาณ

2549. กรุงเทพฯ : สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมกรมการศาสนา. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

กรมวิชาการ. (2545). **การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ : ครูสภาลาดพร้าว.

กัลยา เกษโกศล. (2545). “ผลของการสอนแบบปฏิจาตานุสสาที่มีต่อทักษะการคิดแบบวิภาษวาท และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

จำเนียร ศิลปะวานิช. (2538). **หลักและวิธีการสอน**. นนทบุรี. เจริญรุ่งเรืองการพิมพ์.

ชาวี มณีศรี. (2532). **การนิเทศการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. ชลบุรี. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

นิพนธ์ ไทยพานิช. (2535). **การนิเทศแบบคลินิก**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

น้ำเย็น เหลืองประเสริฐ. (2546). “การนิเทศแบบคลินิกเพื่อพัฒนาสมรรถภาพการจัดการเรียนการสอนแบบโครงการของครูประถมศึกษา.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2537). **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2551). **พุทธวิธีในการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ 23. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์สวยจำกัด.

พระมหาเสถียร มณีวงศ์. (2550). “ผลการจัดการเรียนรู้ เรื่อง วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และศาสนพิธี กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยใช้วิธีสอนแบบปฏิจาตานุสสา กับวิธีสอนแบบปกติ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6.” วิทยานิพนธ์ ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.

พระราชมุนี (ป.อ. ปยุตโต). (2530). **บทบาทพระบรมครู**. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก.

รุ่ง แก้วแดง. (2541). **ประวัติการศึกษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มติชน.

- วัชร เล่าเรียนดี. (2556). **ศาสตร์การนิเทศการสอนและการโค้ช การพัฒนาวิชาชีพ : ทฤษฎี กลยุทธ์ สู่การปฏิบัติ**. นครปฐม : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม.
- วัฒนาพร กระจับทุกซ์. (2543). **แผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง**. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช
- สามารถ ทิมนาถ. (2011). **การพัฒนารูปแบบการนิเทศการสอนตามแนวคิดของกลี๊แมน เพื่อพัฒนาสมรรถภาพการจัดการเรียนรู้ด้านทักษะการอ่านของครูภาษาไทย**. วารสารวิชาการ Veridian E-Journal SU Vol. 4 No 1 May-August : 505.
- สุทธิพร วิจิตรพันธ์. (2549). **“การนิเทศแบบคลินิกเพื่อพัฒนาสมรรถภาพในการจัดการเรียนรู้เฉพาะบุคคลของครูผู้สอนนักเรียนรวมระดับชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตริวิทยา พุทธมณฑล.”** วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุภัทรา จิตรเพ่ง. (2549). **“การนิเทศแบบคลินิกเพื่อพัฒนาสมรรถภาพการจัดกิจกรรมแนะแนวของครูประถมศึกษา.”** วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สมน อมรวิวัฒน์. (2544). **หลักการบูรณาการทางการศึกษาตามนัยแห่งพุทธธรรม**. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ภาษาต่างประเทศ

- Acheson, Keith A. and Gall, Merith D. (1980). **Techniques in the Clinical Supervision of Teachers. Preservice and Inservice Applications**. New York : Longman, Inc.
- Cogan, Morris L. (1978). **Clinical Supervision**. Boston : Houghton Mifflin.
- Flanders, Ned A. (1976). “Interaction Analysis and Clinical Supervision”, **Journal of Research and Development in Education**.
- Goldhammer, Robert, Anderson, Robert, H. and Krajewski, Robert J. (1980). **Clinical Supervision : Special Methods for the Supervision of Teachers**. 2nd ed. New York : Halt, Rinehart and Winston.
- Tuckman, Bruce W. (1999). **Conducting Educational Research**. 5th ed. Washington, D.C. : Harcourt Brace & Company.
- Weller, Richard H. (1971). **Verbal Communication in Instructional Supervision : An Observational System for and Research Study of clinical Supervision in Groups**. New York : Teachers College Press.